

30.4.2010

Opetusministeriö

copyright@minedu.fi

LAUSUNTO TEKIJÄNOIKEUSTOIMIKUNNAN MIETINNÖSTÄ (Diaari 20/040/2008)

Yleistä

Suomen tietokirjailijat ry kiittää mahdollisuudesta lausua tekijänoikeustoimikunnan mietinnöstä. Suomen tietokirjailijat ry edistää suomalaista tietokirjallisuutta, valvoo tietokirjailijoiden tekijänoikeudellisia ja taloudellisia etuja, tukee tietoteosten kirjoittajia sekä edistää jäsentensä ammatitaitoa ja -etiikkaa. Suomen tietokirjailijat ry on Suomen suurin kirjailijajärjestö. Se edustaa yli 2500 oppi- ja tietokirjailijaa.

Tekijänoikeuden toimintaympäristön kehitys, joka on tapahtunut viimeisen kahden vuosikymmenen aikana, on vaikuttanut tekijänoikeuskentän toimijoihin eri tavalla. Siinä missä uudet tekijänoikeusteollisuuden lohkot tarvitsisivat oikeuksien helppoa ja laajaa siirrettävyyttä arvoketjun sisällä, on ns. perinteisillä tekijänoikeusaloilla (joihin esimerkiksi kirjallisuus voidaan lukea) tapahtunut muutos huomattavasti maltillisempi.

Digitalisoituminen on luonnollisesti tuonut mukanaan uudistamistarpeita toimijoiden välisiin käytäntöihin sekä huolenaiheita kirjallisuuteenkin mahdollisesti kohdistuvan laajamittaisen piratismiin muodossa. Moni asia on kuitenkin yhä kuten aikaisemminkin. Teosten alkuperäiset tekijät, luonnolliset henkilöt, tarvitsevat tekijänoikeussuojaa, jotta heillä olisi mahdollisuus yhtäältä hyötyä luovasta työstään ja toisaalta säilyttää tietty kontrolli teokseensa, kun he luovuttavat jonkin hyödyntämisoikeuden teokseen esimerkiksi kustantajalle. Tekijänoikeuslakia uudistettaessa on huomioitava tekijänoikeuden peruslähtökohdat, Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten periaatteet sekä Suomen oman lainsäädännön traditio ja tuomioistuinkäytäntö.

Kirjankustannusalalla on toimintaympäristöä tarkasteltaessa silmiinpistävää markkinoiden keskittyminen muutamalle suurelle toimijalle. Tämä on ollut trendi varsinkin oppikirjakustantamisessa. Tällä on merkitystä markkinoiden yleisen toimivuuden lisäksi siihen, minkälaiseksi alkupe-
räisen tekijän asema muodostuu neuvoteltaessa tekijänoikeuksien luovutuksesta. Sopimusvapauden toteutumisessa on merkittäviä puutteita, jos alkuperäisen tekijän ja tekijänoikeuksia hyödyntävän yrityksen väli-

30.4.2010

nen neuvotteluasetelma on hyvin epätasapainoinen jälkimmäisen eduksi.

Tekijänoikeustoimikunnan mietinnössä teosten alkuperäisiä tekijöitä edustava puoli on esittänyt useita lainsäädännön kehittämiseen kohdistuvia tavoitteita. Suomen tietokirjailijat ry yhtyy näihin näkökantoihin. Jäljempänä lausunnossa otamme kantaa lähinnä oikeuksien käyttäjäpuolelta tullessiin tekijänoikeuslain muutostarpeisiin ja väitteisiin.

Sopimussuhteen heikompi osapuoli

Kirjankustannusalalla asetelma on selkeä: kustantajat dominoivat markkinoita. Kustantaja laatii käytännössä aina kustannussopimukset ja päättää muun muassa niissä käytettävistä sopimusehdoista ja palkkioista. Voidaankin kysyä, miten kustannussopimusten ollessa kyseessä tekijä ei olisi heikompi osapuoli.

Kustantajat ovat kieltäytyneet kollektiivisista minimisopimuksista vedoten kilpailulainsäädäntöön. Kuitenkin sopimustasapaino on hyvin kaukana kahden tasavertaisen elinkeinonharjoittajan välisistä sopimuksista. Sopimukset laaditaan kustantajan logolla varustetuille papereille. Kustantajat laativat yleisiä sopimusehtoja, joita käytännössä sovelletaan lähes aina sopimussuhteisiin ilman mahdollisuutta muuttaa niiden yksittäisiä ehtoja. Tekijöiden järjestöjen kantoja kuunnellaan suurimmassa kustannusosakeyhtiöissä satunnaisesti. Muutoksia yleisiin ehtoihin tai yksilöllisiin sopimuksiin järjestöjen kommenttien pohjalta on tehty tätäkin heikommin.

Yhä useammin tekijät ovat suhteessa kustantajaan enemmän tai vähemmän ota tai jätä -tyyppisessä tilanteessa. Sellaiset tilanteet, joissa tekijä olisi kustantajaa vahvemmassa asemassa, ovat äärimmäisen harvinaisia.

Suomen kirjankustannusalan oligopolisoituneilla markkinoilla tekijän yksinoikeuden heikentäminen aiheuttaisi tilanteen, jossa jo aikaisemmin heikossa neuvotteluasemassa olevan sopimusosapuolen suojaa heikennettäisiin entisestään. Tällainen kehitys ei voi olla minkään lainsäädäntötoimen lopputulos tai varsinkaan tavoite.

Tekijän asema sopimussuhteen heikompana osapuolena tulee ottaa huomioon arvioitaessa tekijänoikeustoimikunnan mietinnössä käyttäjäpuolen esittämiä muutostarpeita koskien esimerkiksi muuttamis- ja edelleenluovutuskieltoa. Heikompi osapuoli on äärimmäisen tärkeä tunnistaa myös kustannussopimussäätelyä uudistettaessa.

30.4.2010

Muuttamis- ja edelleenluovutuskielto

Suomen tietokirjailijat ry vastustaa jyrkästi muuttelu- ja edelleenluovutuskieillon poistamista tekijänoikeuslaista.

Tekijän yksinoikeuden tärkeänä osa-alueena on oikeus määrätä teoksen muuttamisesta sekä edelleenluovutuksesta. Yksinoikeus on selkeästi ilmaistu myös Bernin yleissopimuksen 12 artiklassa. Yksinoikeuden kategorinen poistaminen laintasolla olisi puuttumista tekijänoikeuden perusrakenteisiin.

Tekijöille on usein huomattavan tärkeää, että he saavat päättää siitä, missä muodossa heidän teoksensa näyttyy kuluttajille. Erityisen tärkeää tämä on ns. perinteisillä tekijänoikeusaloilla. Tekijä esiintyy teoksessa usein asiantuntijana ja teoksessa esitetyt näkemykset julkaistaan hänen nimellään.

Moraalisten oikeuksien tarjoama suoja tekijälle ei ole riittävä. Tekijällä saattaa olla intressi ja tarve kieltää huomattavasti vähäisempienkin muutosten tekeminen teokseen.

Yksinoikeus tekijänoikeuksien edelleenluovutuksesta määrittämiseen on muuttelu-oikeuden ohella tärkeä monille tekijöille. Tekijät haluavat säilyttää jonkinlaisen kontrollin siihen, kuka hänen teoksiaan hyödyntää taloudellisesti. Rajoittamattoman edelleenluovutusoikeuden vaarana on se, että alkuperäinen tekijä putoaa kokonaan pois arvoketjusta.

Kirjankustannustoiminnassakin on tietysti tilanteita, joissa kustantajalle on oikeuksien luovutuksensaajana tärkeää saada haltuunsa oikeudet teoksen muutteluun ja edelleenluovutukseen. Tällainen tilanne voi koskea esimerkiksi joitakin oppimisympäristötyyppisiä oppimateriaalisältöjä.

Luonteenomaista näille sisällöille on se, että ne ovat osa suurta kokonaisuutta, jossa eri teoksia on vaikea erottaa ja jossa kustantajan osuus kokonaisuuden tuotannosta on huomattavan suuri. Tällaisissa tilanteissa muuttamis- ja edelleenluovutusoikeudesta voidaan sopia tekijänoikeuden luovutussopimuksella. Lainsäädäntötasolla tapahtuva oikeuksien siirtyminen pois alkuperäiseltä tekijältä on kestävä ajatus.

30.4.2010

Suppean tulkinnan periaate

Tekijänoikeustoimikunnan mietinnössä tekijänoikeuksien käyttäjäryitykset haluaisivat luopua Suomen tekijänoikeudessa vakiintuneesta ns. suppean tulkinnan periaatteesta, vedoten muun muassa periaatteen aiheuttamaan oikeuksien käyttämiseen liittyvään epävarmuuteen. Ehdotus luopua suppean tulkinnan periaatteesta on tekijöiden kannalta kestävä.

Suppean tulkinnan periaatteen lähtökohtia voidaan etsiä esimerkiksi Bernin yleissopimuksessa säännelystä tekijän yksinoikeudesta teokseensa. Tekijällä tulee olla yksinoikeus luovuttaa ne ja vain ne oikeudet hyödyntää teostaan kuin hän kulloinkin katsoo tarpeelliseksi. Tällaiset oikeudet tulee tuoda selvästi esille tekijänoikeuden luovutus sopimuksessa. Suppeaa tulkintaa tukevat myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä ilmaistut näkökannat. Niiden painoarvo ja lähtökohdat eivät ole toimintaympäristön kehityksen myötä muuttuneet.

Ongelmallista periaatteesta luopumisessa olisi myös se, että tekijänoikeuden luovutus sopimuksissa sovitaan tavallisesti vain tiettyjen julkaisumuotojen ehdoista. Esimerkiksi painetussa muodossa olevan teoksen julkaisemisoikeuksista tehdyn sopimuksen ehdot eivät välttämättä sovellu sähköiseen maailmaan tai ne ovat hyvin usein puutteellisia, eivätkä ota huomioon julkaisumuotojen erityispiirteitä. Tekijän tulee saada suojaa oikeuksien (liian) laajaa luovuttamista vastaan tilanteissa, joissa oikeuksia ei ole selkeästi yksilöity.

Oikeuksien käyttäminen ja palautus

Tekijänoikeuden taloudellista merkitystä ja asemaa muuttuvilla markkinoilla korostetaan tekijänoikeuslain uudistamistarpeita esitettäessä. Teoksen alkuperäisille tekijöille on tärkeää, että heidän luovuttaessaan taloudelliset tekijänoikeutensa tai osan niistä jollekin taholle, näitä oikeuksia todella käytetään. Tämä vaatimus on linjassa käyttäjäryitysten esiintuoman näkemyksen kanssa siitä, että tekijänoikeudet on saatava tehokkaaseen käyttöön.

Tekijänoikeuden luovutuksen ei tule myöskään olla ikuinen. Tekijällä tulee olla käytössään mekanismeja, joilla hän saa oikeutensa takaisin silloin, kun käyttäjäryitys tai muu oikeuksien hyödyntäjä ei enää oikeuksia käytä. Kirjankustannustoiminnassa on tekijänoikeuslain kustannussopimussäännöksissä huomioitu oikeuksien palautuminen painettujen julkaisujen osalta. Tulevaisuudessa on olennaista selvittää, millaiset

30.4.2010

ratkaisut oikeuksien palautumiseen voidaan luoda sähköisten julkaisu-oikeuksien osalta.

Kustannussopimukset Suomen tietokirjailijat ry kannattaa tekijänoikeustoimikunnan kustannussopimussäännöksiin ehdottamia muutoksia.

Kustannustoiminnan digitalisoituessa myös jo melko iäkkäät tekijänoikeuslain kustannussopimussäännökset ovat saaneet kritiikkiä ja muutospainetta osakseen. Puhuttaessa digitalisoitumisen haasteista on kuitenkin syytä huomata, että niin tekijänoikeuslain esitöissä (KM 1953:5, s. 69) kuin oikeuskirjallisuudessakin (Tekijänoikeus, s. 314–315¹) kustannussopimussäännösten soveltuvuuden laajuudelle on annettava verraten laaja sisältö. Säännösten voidaan katsoa soveltuvan myös sähköiseen julkaisemiseen. Tämä tosiasia aiheuttaa kuitenkin lain päivittämistarvetta: esimerkiksi painoksen käsite on ongelmallinen sähköisen kustannustoiminnan osalta.

Säännösten eri määräajat ovat teknisen kehityksen myötä vanhakantaisia. Selvää on, että kustannussopimussäännösten jonkinlainen uudistaminen on paikallaan. Suuremmilta vaikeuksilta on alalla kuitenkin välttytty säännösten tahdonvaltaisuuden ansiosta – sopimuksilla on voitu sopia toisin.

Yhteenveto Tekijänoikeudellisen alan toimintaympäristön kehitystä ja siihen liittyvää muutosta ei mielestämme tule ylikorostaa. Kehitys ei ole ollut perinteisillä tekijänoikeusaloilla, kuten kirjankustantamisessa, niin raju kuin tekijänoikeuksien käyttäjäryitykset ovat tuoneet esille. Myöskään tekijänoikeuden peruseriaatteet ja suojan tarpeet eivät ole kehityksen myötä muuttuneet.

Kustannussopimusmaailmassa tekijä on edelleen useimmiten sopimussuhteen heikompi osapuoli, joka tarvitsee lainsäädännön ja oikeuseriaatteiden suojaa turvaamaan oikeuksiaan. Sopimussuhteen vahvemmalle osapuolelle ei tule lainsäädännön keinoin siirtää alkupe-
räiselle tekijälle kuuluvia perusteltuja oikeuksia. Tekijänoikeuden osatekijöiden siirtyminen luovutuksensaajalle tulisi tulevaisuudessakin tapahtua osapuolten välisillä sopimuksilla sopien.

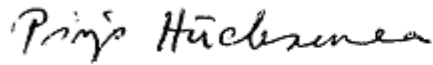
Tekijänoikeuslain uudistamistyö on arvokasta, sillä esimerkiksi kustannussopimussäännökset kaipaavat ajantasaistamista, jotta ne vastaisivat

¹ Kristiina Harenko; Valtteri Niiranen; Pekka Tarkela. Tekijänoikeus – kommentaari ja käsikirja. WSOYpro. Helsinki 2006.

30.4.2010

entistä paremmin esimerkiksi sähköisen julkaisutoiminnan asettamiin haasteisiin. Lain uudistamisen yhteydessä tulee kuitenkin varmistaa, että tekijänoikeuslaki edelleen suojaisi – nimensä mukaan – tekijän oikeuksia.

Helsingissä 30.4.2010

Pirjo Hiidenmaa
puheenjohtaja

Jukka-Pekka Pietäinen
toiminnanjohtaja